

PROF.DR.DOC. VICTOR MOTOGNA ȘI VALORILE DE PATRIMONIU NAȚIONAL ALE FOSTULUI JUDEȚ SOMEȘ

EMIL LAZĂR

Primul director al Liceului "Andrei Mureșanu" din Dej, profesorul de istorie și limba latină Victor Motogna este bine cunoscut în Ardeal și Banat ca pedagog, istoric, publicist și director al Despărțământului Dej al ASTREI, iar ultima parte a vieții ca apreciat cadru universitar. Mai puține se cunosc însă despre rolul pe care acesta l-a avut în descoperirea unor valori arheologice de patrimoniu cultural național și în organizarea unor instituții specializate în ocrotirea și valorificarea acestora, așa cum sunt muzeele.

Victor Motogna a fost unul dintre primii oameni de cultură români din Transilvania care, după reîntruparea Transilvaniei în hotarele României reîntregite în 1918, și-au dat seama că este momentul să fie dezgropate mărturiile trecutului nostru istoric, nu doar din arhive, ci și din străfundurile pământului: *"să le adunăm, să le ocrotim de degradare și înstrăinare și să le valorificăm științific, dovedind prin ele apartenența multimilenară a acestor meleaguri someșene la pământul și neamul românesc, dovedind dreptul pentru istorie de a fi stăpâni în aceste locuri"*.

După constituirea Secțiunii Transilvane a Comisiei Monumentelor Istorice din România, în acest organism au fost cuprinși, ca membri corespondenți, câțiva buni cunoscători ai tezaurului arheologic și istoric de pe Someșuri, între care și Victor Motogna.

De la bun început, cunoscutul cercetător dejean și-a luat această misiune în serios. Documentele și scrierile vremii arată că, încă din 5 decembrie 1923, Victor Motogna, printr-o scrisoare, sesiza Comisia Monumentelor Istorice că *"...țărani din Cășei își zidesc casele cu pietre cu inscripții și reliefuri din ruinele taberei romane (adică ale castrului roman de la Cășei) (n.n.)"*.

Cele semnalate atunci de către Victor Motogna se pot dovedi și astăzi prin *"pietrele cu inscripții și reliefuri"* ce se descoperă încă în zidurile vechi din Cășei, în zidurile bisericilor din Vad și Coplean și mai ales, ale castelului medieval de la Coplean. În afară de aceasta, multe monumente cu valoare arheologică de la Cășei au fost înstrăinate sau pierdute, așa precum în cazul celebrei epigrafe ce purta peste veacuri, până la noi, numele dacic al Someșului (SAMUS), sau ca în cazul inscripțiilor și resturilor construcțiilor romane de la Dej - din zona salinelor romane de pe Rolpaș sau din *"villa rustica"* de la Pintic.

În 1924, de asemenea, Victor Motogna atenționa că din valoroasele vestigii ale trecutului poporului nostru, din păcate, în zona Dejului (perimetrul fostului județ Someș) au rămas doar ceea ce întâmplarea a scos din *"mâna distrugătoare a omului"* și de sub *"dintele rozător al vremii"*.

Semnalele de alarmă date în această privință n-au rămas fără urmări benefice. Dintr-o scrisoare a

istoricului Constantin Daicoviciu (pe atunci secretar al Secției transilvane a Comisiei Monumentelor Istorice), aflăm că, spre exemplu în 1924 *"...s-a intervenit după cererea d-lui director Victor Motogna - membru corespondent al Comisiei pe lângă curatorul bisericii reformată din Urlu de Sus, pentru păstrarea intactă a Stemei Moldovei, ce se afla fixată în zidul acelei biserici"* și de asemenea, pentru *"...explorarea cimitirului preistoric din Dobâca"*, loc în care, se cunoaște că, mai recent, au fost descoperite rămășițele unor biserici strămoșești și ale puternicei cetăți prefeudale a voievodului "Gelu Românul".

Ioan Opriș în cartea sa "Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire", la p.121, face afirmația că *"...avându-se în vedere poziția în societatea românească de atunci a profesorului... Victor Motogna face prozeliti între intelectualii din Dej, susținând numirea ca membrii corespondenți a lui Ioan Șanta (colecționar, profesor la Liceul "Andrei Mureșanu") (n.n.) și a primarului Cornel Pop. Aceștia fuseseră convingși, în 1925, să acorde fondurile necesare cercetărilor de la Cășei (20.000 lei)".* Există documente și asupra sumelor asigurate prin Primăria orașului Dej, pentru răscumpărarea pământului de la proprietarii din zona castrului de la Cășei de pe "Cetățele".

Peste ani, prin intermediul "Anuarului Liceului Andrei Mureșanu", Victor Motogna ne-a lăsat, în cerneală tipografică, mărturia că *"...la propunerea noastră, Comisia monumentelor istorice a început dezgroparea castrului de la Cășelu, care durează de trei ani. O mulțime de obiecte antice și pietre cu inscripții, descoperite aici, vor îmbogăți muzeul orașenesc, care va face bune servicii învățământului nostru istoric. Cu ajutorul elevilor continuăm să descoperim toate urmele vieții romane și dacice, în aceste părți în interesul științei noastre istorice, colecționând obiecte pentru muzeul orașului Dej".* De altfel, Victor Motogna începuse a colecționa material arheologic din castrulele romane de la Ilișua "Lupoaica cu gemenii" și Cășei "Coronamentul lăunar cu cei doi lei" încă de prin 1924. Inițial, acestea au fost păstrate în Muzeul școlar de arheologie și etnografie înființat în cadrul liceului.

Urmarea propunerilor și strădaniilor lui Victor Motogna și a altor intelectuali de elită, în sensul

înființării unei instituții în care să fie adunate, conservate și valorificate științific mărturiile istorice din zonă, la 1 aprilie 1925, în centrul de reședință al județului Someș se deschide Muzeul orașului Dej, devenit apoi muzeu **județean** - până în 1950; muzeu **raional** - până în 1968 și muzeu **municipal**, cu profil mixt, până în prezent. Cătorul principal al acestei instituții științifice și educative a fost intelectualul patriot Dr. Cornel Pop - jurist și multă vreme, primarul orașului Dej, care, beneficiind de inițiativele, competența și efortul științific al istoricului Victor Motogna a adunat și expus, în câteva încăperi ale vechii primării (azi "**Cercul militar**"), primele colecții de arheologie din zonă. Unele materiale erau de pe teritoriul orașului Dej, altele din localitățile județului, iar câteva chiar din Lozna - satul natal al acestui primar merituos, de la care păstrăm și astăzi cea mai frumoasă colecție de obiecte din bronz pe care o are Muzeul municipal.

Moment important în dezvoltarea instituției muzeale dejene și în ocrotirea mărturiilor istorice din zonă l-a constituit, într-adevăr, campania săpăturilor arheologice de la castrul roman Cășei, campanie sugerată de către prof. Victor Motogna și condusă, între 1926 și 1929, de către arheologul (clușean pe atunci) Emil Panaitescu. Materialele arheologice recoltate cu această ocazie organizate în cuprinsul fostului județ Someș, au fost aduse la muzeu, alături de alte categorii de piese cu profil documentar-istoric.

Începându-și existența în acest fel, Muzeul municipal Dej, trecând peste timpurile de ocupație hortistă și cominternistă în zonă, a ajuns ca astăzi acesta să dispună de un patrimoniu de 18.000 de piese muzeistice de profil mixt (arheologic, numismatică, etnografie, artă plastică, științele naturii etc.), majoritatea datorate doar gesturilor de bunăvoință ale unor prieteni ai muzeului cum a fost și Victor Motogna.

Pe timpurile începuturilor muzeului dejean și de strădaniile istoricului Victor Motogna sunt legate și lucrările de conservare "in situ" a unor vestigii istorice, așa ca în cazul restaurării zidurilor vechii cetăți a Dejului (str. Nicolae Titulescu nr.1-5) și cele ale unui bastion al cetății Ciceului, ce aduc aminte de stăpânirea lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș pe aceste meleaguri.